

Дискусійні питання життєвого і творчого шляху Кобзаря

9 березня 2014 року вітчизняна та світова громадськість широко відзначила 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Ця велична дата спонукає численних шевченкознавців більш прискіпливо і неупереджено – в контексті суспільно-історичних та культурно-мистецьких реалій Кобзарєвої епохи та сьогодення – проаналізувати багатогранну творчу спадщину геніального українського поета, його громадсько-просвітницьку діяльність. Проте, на нашу думку, науково виважений, методологічно окреслений підхід до висвітлення відомих і маловідомих фрагментів та сюжетів шевченкового шляху не повинен переростати у міфотворчість.

Анатолій ПАВКО,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних та політичних наук Національної академії управління, лауреат премії імені М. С. Грушевського НАНУ, відмінник освіти України



56

Спроби окремих дослідників канонізувати постать українського поета, сприймати його як «універсального генія людства» [15, с. 5] не мають нічого спільного із сучасними методологічними засадами і парадигмами поліструктурного соціогуманітарного знання. З другого боку, лірично-сентиментальними, позбавленими наукового підґрунтя та дослідницьких перспектив є метафоричні твердження про те, що Тарас Шевченко мав «чисту як кристаль душу» [8, с. 16]. Критично сприймаючи вияви квазі-наукових підходів до вивчення життя і творчості українського «пророка», слід зазначити: вітчизняна та світова спільнота, мабуть, не досить оптимістично мала б сприймати його «пророчі» слова з відомого послання «І мертвим, і живим...», лейтмотив яких визначає трагедійна домінанта:

*Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море.*

Що ж стосується відтворювання психологічного стану поета, його емоційно-суттєвих складових, то це завдання передбачає обережне застосування добре апробованих, науково коректних засобів проникнення у внутрішній світ митця, осмислення його психологічного образу. Доречно наголосити, що великий поет, як зазначають відомі літературознавці, живе у своїх творах. Його образ, світ думок і почувань, прагнень та ідеалів постає перед нами, насамперед, з того, що він написав. Водночас, читаючи твори Шевченка, ми проймаємося бажанням у всій повноті пізнати його життєвий і творчий шлях, громадську діяльність, духовні інтереси й запиту. І не тільки тому, що все те нерідко допомагає глибше вчитатися у ці твори з огляду на конкретно-історичні умови їх виникнення, а й тому, що труди і дні геніальної людини виокремлю-

ють істотні прикмети епохи, в яку він жив [9, с. 3].

Методологічним орієнтиром для глибокого розуміння й об'єктивного осмислення потужної постаті в тогочасному українському та європейському літературному і національно-політичному житті імперської доби є, наприклад, влучні слова Івана Франка у статті з нагоди 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка (1914). Іван Франко, зокрема, сказав: «Він був селянський син і став князем в царстві духа. Він був кріпак і став великою силою в громаді людських культур... Він терпів десять літ від російської воєнщини, а зробив більше для свободи Росії, ніж десять побідних армій. Доля переслідувала його ціле життя, та не покрила іржею золота його душі, не обернула його любові до людства в ненависть, ані його віри – в розпуку. Доля не щадила його страждань, але не стримала його радості, що була здоровим джерелом життя. Та найкращий, найцінніший дар доля дала йому аж по смерті – невмирущу славу і вічно нову насолоду, яку дають його твори мільйонам людських сердець» [20, с. 6].

Прагнучи звести шевченкову поезію до однієї узагальненої форми, Франко характеризував її як «поезію туги за життям». На його переконання, «вільне життя, не зв'язаний розвій індивіда і громади – це ідеал, якому Шевченко був вірний до кінця». Іван Франко особливо акцентував на таких словах: «Жертвування своєї індивідуальності для діла милосердя, пересилання власного горя і віддавання всієї сили для благородної мрії, щастя людськості, цей ідеал Шевченко залишив нам, як свій найдорожчий спадок» [16, с. 9]. На жаль, досить довільний переклад свого часу відомої статті І. Франка співробітниками Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Академії наук Української РСР призвів до

повного пониження її літературних і наукових якостей [21, с. 255].

Історичні та літературні джерела переконливо засвідчують украй важкі обставини життя Кобзаря, які значною мірою вплинули на його переконання, характер, інтереси. Російський художник Л. Жемчужников, творчість котрого була пов'язана з Україною, писав про нелегку життєву долю Шевченка: «Усе гартувало цю душу. Життя його від народження, було сповнене то горем, то драмою, то поезією. Життєві знегоди були для нього не розповіддю, а дійсністю; злидні й лиха доля переслідували і його, і все, що було йому близьке. Поетичне і справжнє життя народу, зливаючись в одне, відбивалось в його душі» [9, с. 434]. Протягом небагатьох років Шевченко пройшов складний шлях розвитку. Його поезія багатогранна й часом навіть суперечлива, та це свідчить лише про неминучі суперечності інтелектуальних і духовних шукань. Водночас Шевченко навдивовижу цілісний і послідовний. Основу його поетичної і людської сутності становлять ті сокровенні форми, які проходять кризь усю творчість поета, прозаїка, художника [23, с. 46]. Потрібно нагадати, що при житті Шевченка не були заборонені лише 17 його віршів із понад 200 [3, с. 3]. Проте в Україні знали й любили поезію Кобзаря завдяки його глибокій самотності, коріння якої – в народному житті. «Причинна», «Заповіт», «Катерина», «І мертвим, і живим...», «Гайдамаки», «Кавказ», «Сон» та інші відомі твори Шевченка назавжди увійшли до скарбниці вітчизняної та світової літератури, залишаючись дороговказом, пересторогою від небачних кроків в умовах бурхливого, напруженого сьогодення. Тому має рацію академік НАН України І. Дзюба, зазначаючи: «Шевченко – не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть. У чому черпають сили і надії» [23, с. 48].



Незважаючи на те, що видатному поету і людині присвячено значну кількість досліджень різними мовами світу, Шевченкіана як відносно самостійна галузь соціогуманітарних знань постійно поповнюється. Виходять навіть публікації в жанрі інтелектуального трилера [4]. Наприклад, О. Бузина, претендуючи на оригінальність інтерпретації шляху Т. Шевченка, спробував спростувати міфи про українського поета як генія і святого. Спираючись на щоденники, листи та мемуарні свідчення, письменник привернув увагу до малопривабливих сторінок життя Тараса, котрого назвав «вурдалаком» [5]. Не підтримуючи сенсаційних, провокаційних намірів дослідників, слід застерегти їх від навішування ярликів на поетів Шевченка.

Щоправда, тенденції її критичного переосмислення в негативному напрямі мали вияв у різні історичні періоди. Наприклад, наприкінці XIX століття амплітуда коливань у формуванні суб'єктивних версій шевченкового образу в тогочасній галицькій літературі була досить значною – від «українофіла», «безумного патріота» й «сепаратиста», до «нігіліста» й «соціаліста», від пророка до лжепророка й богохульника. Саме тому прикметною рисою Шевченкіани є різноманітність модифікацій його образу. І якщо певна частина дослідників у XX столітті сприймала Кобзаря виключно як революційного демократа, атеїста, інтернаціоналіста, русофоба, то інші стояли на засадах риторично-патріотичної поезії.

Нині різні політичні сили, ігноруючи дистанціювання поезії від ідеологічного життя, намагаються пристосувати Тараса Шевченка до своїх вузькопрагматичних цілей. Окремі партійні лідери запропонували офіційно оголосити українського поета святом і негайно канонізувати. О. Бузина іронічно зазначає: «... Перекопавши «Кобзаря», можна знайти матеріал для будь-якої ідеології» [5, с. 17].

Відкидаючи сумнівні наміри дослідників інтерпретувати творчість Шевченка в контексті політичної доцільності та привабливості, важливо наголосити на тому, що його поетична спадщина органічно пов'язана зі світовідчуттям та фольклором українського народу, а тому сприймається як довершене втілення національної свідомості, духовних поривань і прагнень. Проте, хоча поява Тараса Шевченка зумовлена історичним, духовним і культурним розвитком української нації, водночас він як явище немислимий поза європейським літературним контекстом [22, с. 3].

Вивчати Тараса Шевченка потрібно таким, яким він був у реальній дійсності, зважаючи як на його поетичну велич, так і на його слабкі сторони в буденному житті. Ф. Лазаревський у своїх споминах наголошує на тому, що «душа його завжди знала міру» [9, с. 220].

Серед дискусійних сторінок біографії видатного українського поета чільне місце належить взаєминам Шевченка з кирило-мефодіївцями.

Тенденції розвитку суспільно-політичної думки за кожної конкретної епохи визначають три чинники: ментальність народу, економічні детермінанти часу, соціальні й суспільно-політичні фактори. Синтез цих складових зумовлює формування системи ідей, які репрезентують світогляд певної історичної доби [18, с. 8].

Суспільно-політичній думці імперської доби, зауважимо, були притаманні ідеї національного визволення, відродження української державності. Саме романтична складова в суспільній свідомості XIX століття стала імпульсом для створення Кирило-Мефодіївського товариства.

Нагадаємо, ця таємна політична організація української інтелігенції виникла в січні 1846 року. Проте в літературі заснування товариства нерідко датовано іншими числами. Зокрема, кінцем 1845-го – початком 1846 року, поетяк свої зустрічі кирило-мефодіївці започаткували в квартирі М. Костомарова ще наприкінці 1845-го [17, с. 46]. Символом товариства став золотий перстень з вигравіюваними іменами Кирила і Мефодія та печатка з надписом: «И уразумеете истину, и истина освободит вы» [17, с. 46]. Цей вираз, що окреслював просвітительський напрям діяльності, було взято з Євангелія. У документах і літературі товариство мало різні назви. У статуті – «Слов'янське товариство св. Кирила і Мефодія». В офіційних документах під час слідства над кирило-мефодіївцями – «Україно-Слов'янське товариство». Однак така назва не відповідає змісту діяльності організації, а тому дослідники її відкинули [12, с. 9].

В історичній літературі утвердилася назва «Кирило-Мефодіївське товариство» чи її модифікований варіант – «Кирило-Мефодіївське братство». Цілком слушним є й те, що членів таємної організації окремі автори називають «братчиками».

Засновниками Кирило-Мефодіївського товариства стали чиновник М. Гулак, ад'юнкт Київського університету М. Костомаров та його студент М. Білозерський. До організації пізніше приєдналися вчителі П. Куліш і Д. Пильчиков, студенти О. Навроцький, О. Маркович, І. Посяда, Г. Андрузький, О. Тулуб, поміщик М. Савич [12, с. 9].

У квітні 1846 року в Києві до Кирило-Мефодіївського братства долучився і Тарас Шевченко – поет, співробітник Київської археографічної комісії, який брав участь в укладенні статуту товариства [18, с. 53]. За свідченням Д. Пильчикова, у січні 1847-го кількість членів товариства сягнула майже 100 чоловік, котрі підтримували політичні зв'язки зі своїми однодумцями з України, Росії та Білорусії [10, с. 77].

Дискусійним залишається питання про приналежність до товариства її окремих членів, зокрема й Тараса Шевченка. На авторитетну думку професора Московського державного університету П. Зайончковського, з точки зору організаційного оформлення членства, до постійного складу слід віднести лише М. Костомарова, М. Гулака, М. Білозерського, О. Навроцького, Д. Пильчикова й О. Петрова. До речі, син жандармського офіцера, студент О. Петров був прийнятий у товариство з дотриманням усіх визначених статутом вимог наприкінці грудня 1846-го [10, с. 68–9].

Статут і програма Кирило-Мефодіївського братства зокрема передбачали визволення слов'янських народів від гніту деспотизму та поневолення, здійснення корінних соціально-політичних перетворень на теренах слов'янських країн. Своєю стратегічним завданням члени організації вважали знищення самодержавства, скасування станів, ліквідацію кріпосного права. На думку М. Костомарова, основне завдання товариства полягало в «поширенні ідей слов'янської взаємності – як шляхами виховання, так і шляхами літературними» [14, с. 77].

Поетична творчість Тараса Шевченка сприяла консолідації прихильників революційно-демократичних поглядів, оскільки в питаннях здійснення програмних цілей вони перебували на радикальніших позиціях, аніж прибічники ліберальної політичної традиції. Заклики до повалення самодержавства та скасування кріпосного права сприймали всі члени товариства [12, с. 9]. У ході вивчення історії взаємин Кобзаря з кирило-мефодіївцями доцільно нагадати, що після закінчення Петербурзької академії мистецтв Шевченко як вільний художник приїхав в Україну (1845). Він був штатним працівником Київської археографічної комісії, займаючись паралельно й літературною діяльністю. Як зазначає Н. Відоняк, саме та щаслива осінь дала світові поему «Кавказ», вірші «Єретик», «І мертвим, і живим...» [16, с. 39]. Пригадаємо, що 1843–1845 роки отримали в літературі назву «трюх літ», на які припав творчий розквіт Шевченка-поета. На думку академіка НАН України М. Жулинського, підсумковий вірш періоду «трюх літ» дав назву рукописній збірці, згодом конфіскованій під час арешту. До неї Т. Шевченко переписав усі твори 1843–1845 років, крім поеми «Тризна» та вірша «За що ми любимо, Богдане?» [24, с. 79].

У своєму посланні «І мертвим, і живим...» поет звертається із грізним застереженням до поборників політичного режиму:

*Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде* [24, с. 179].



Поетичні рядки Т. Шевченка співзвучні сучасній соціально-політичній кризі в Українській державі:

*Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають* [24, с. 182].

Кобзар звертається й до нинішнього покоління українців:

*Обніміться ж, брати мої,
молю вас, благодаю* [24, с. 183].

Збагнувши справжню сутність подій на Кавказі, Шевченко вперше в європейській літературі став на захист горців:

*Борітеся – поборете,
Вам бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!* [24, с. 173].

Останнім твором альбому «Три літа» стала написана в Переяславі 25 грудня 1845 року славнозвісна поезія «Як умру, то поховайте...» («Заповіт»).

Прибувши наприкінці березня 1846-го на декілька місяців до Києва, Т. Шевченко познайомився з членами Кирило-Мефодіївського товариства. Поділяючи антикріпосницькі погляди братчиків, він у своїх віршах закликав усіх пригноблених до боротьби за волю і незалежність, а також порушив проблему відродження та консолідації слов'янських народів.

Революційна поезія Шевченка викликала захоплення у кирило-мефодіївців. Передаючи свої почуття від щойно прочитаної поезії, М. Костомаров писав: «Особенно сильное впечатление произвела на меня «Сон», неизданная антицензурная поэма Шевченко. Я читал ее и перечитывал всю ночь и был в полном упоении» [7, с. 145]. Загалом братчики визнавали Кобзаря видатним поетом і активним громадським діячем, котрий потужно впливав на суспільно-політичний рух прогресивних кіл України.

Зазначимо, що питання рівня належності Т. Шевченка до Кирило-Мефодіївського товариства потребує всебічного, виваженого, коректного й науково обгрунтованого аналізу. Про участь Т. Шевченка у братстві, його арешт і царський вирок написано чимало праць, проте на серйозну увагу заслуговують лише окремі дослідження. Серед них варто назвати історико-літературну розвідку українського історика Д. Багалія. У ній наголошувалося на тому, що поет був одним із найактивніших діячів таємної організації, поширював за допомогою своїх творів революційні ідеї серед народу [2, с. 85]. Конструктивні аргументи щодо висвітлення зазначеної наукової проблеми висловив і П. Зайончковський. На його думку, для обгрунтування факту належності поета до Кирило-Мефодіївського товариства дослідники традиційно використовують такі джерела: 1) лист Т. Шевченка до М. Костомарова з Борзни Чернігівської губернії від 1 лютого 1847 року; 2) повідомлення М. Костомарова в його «Автобіографії»; 3) свідчення

Г. Андрузького та Д. Пильчикова [10, с. 75].

Зокрема, в листі до М. Костомарова поет зазначає: «О братстві не пишу, бо нічого й писать, як зійдемося, то поплачем» [1, с. 89].

Проте в лютому 1847-го, тобто на початковому етапі існування товариства, підстав для песимістичних прогнозів, а тим паче – для оплакування таємної політичної організації в Шевченка не було. Єдиним із кирило-мефодіївців, котрий під час слідства вказав на членство Т. Шевченка у таємній політичній організації, був студент Г. Андрузький. Опосередкованим підтвердження належності поета до братчиків може слугувати і той факт, що Кобзар цілком поділяв основні завдання, які ставили перед собою кирило-мефодіївці. Проте Тарас Шевченко не міг сприйняти тих тактичних положень товариства, які ґрунтувалися на принципах мирної пропаганди федералістичних ідей. М. Костомаров у своїй «Автобіографії» підкреслив: Шевченко до ідей кирило-мефодіївців поставився з «крайньою нетерпимістю, що й стало підґрунтям для багатьох суперечок між ним і поетом» [13, с. 211]. Тому ми поділяємо точку зору П. Зайончківського, котрий слушно вказує: належність поета до товариства «можна розглядати лише умовно, оскільки програмні положення товариства ним не поділялися» [10, с. 76]. Слідство, нагадаємо, не довело членства Тараса Григоровича в Кирило-Мефодіївському товаристві [6, с. 76]. Отже, доцільно зробити висновок про те, що воно було умовним, а не фактичним.

Слід вказати й на те, що поряд із виробленням програмних документів члени товариства доклали творчих й організаційних зусиль для поширення політичних ідей через прокламації, лекції, художні та публіцистичні твори. Чільне місце в цій поліпропаганді посідали й поезії Т. Шевченка. Незважаючи на те, що братство проіснувало лише 15 місяців, воно зробило вагомий внесок у розвиток прогресивної суспільно-політичної думки в Україні.

Як засвідчують документи, після доносу провокатора, студента О. Петрова, навесні 1846 року розпочалися арешти кирило-мефодіївців. М. Новицький, спираючись на документальні свідчення, зазначає, що 3 березня 1847-го мало надто сумні наслідки в житті Кобзаря. Того дня почителю Київського навчального округу О. Траскіну свій письмовий донос про існування таємного політичного товариства та поширення ним революційних, пропагандистських творів Т. Шевченка подав О. Петров [16, с. 51]. Справа в тому, що братчики часто зустрічалися на квартирі М. Гулака в будинку біля Андріївської церкви [19, с. 63]. Студент О. Петров підслуховував розмови гостей Гулака із Кирило-Мефодіївського товариства. Під час допиту Петров переказав представни-

кам політичної поліції зміст шевченківської комедії «Сон» та «Послання», стверджуючи, що в першому творі поет «найгострішими словами виливає свою ненависть на царську фамілію», а в іншому «намагається спонукати українців до повстання» [11, с. 210]. Цій справі дали хід, і вже 22 березня начальник 3-го відділу граф О. Орлов наказав якнайшвидше затримати й обшукати імовірних членів організації, зокрема й Тараса Шевченка [19, с. 63]. 26 березня 1847 року заарештували й відправили до каземату в Петербург М. Костомарова [11, с. 209]. 5 квітня на дніпровській переправі під час повернення з Чернігова до Києва взяли Тараса. У нього конфіскували рукописну збірку «Три літа», альбому з малюнками, листи. Розглянувши їх, київський цивільний губернатор І. Фундуклеєв у листі до «3-го відділу Власної його Величності канцелярії» зазначав: «Серед паперів знайдено рукописну книгу з віршами його творчості, з них деякі – бунтівного та злочинного змісту» [11, с. 209]. Уже наступного дня Т. Шевченка в супроводі жандармів направили до 3-го відділу в Петербург, а 17 квітня помістили в каземати.

Підкреслимо, що в історії придурення царизмом українського руху розгром Кирило-Мефодіївського товариства є однією з найтрагічніших сторінок. Ця подія надовго позбавила перспектив розвитку суспільно-політичну думку, зупинила могутню силу національного відродження.

За глибоко аморальну «послугу» поліцейському режиму, на підставі якої було заарештовано членів Кирило-Мефодіївського товариства, О. Петрова прийняли на службу до 3-го відділу. Своім мерзенним вчинком він викликав відразу навіть у керівників політичної поліції – генералів Л. Дубельта та О. Орлова [16, с. 59]. 1849-го за викрадення службових документів його направили до Алексіївського рavelну. Пізніше О. Петров опублікував власні спогади, в яких заперечував свою роль провокатора у викритті Кирило-Мефодіївського товариства [14, с. 342].

Керував тодішнім слідством шеф жандармів, начальник 3-го відділу граф О. Орлов. Особливу увагу жандармерії привернула збірка «Три літа», зокрема поема «Сон», що дістала таку оцінку від представників політичної інквізиції: «Нигде клеветы его столько не дерзки и не наглы, как при описании дворцового собрания... Шевченко прибегає ко всем едким и пасквильным выражениям, как только заходит до государя императора» [6, с. 69].

Варто зазначити, що Т. Шевченко тримався на допиті розумно й обережно. Він категорично заперечував свою участь у товаристві св. Кирила і Мефодія, а тому не відповідав на запитання стосовно літератури братчиків, їхніх намірів, проєктів, оцінки ро-



лі та діяльності кожного. Ті ж запитання, які стосувалися власне поета, мали провокаційний характер. Проте Тарас Григорович відповідав на них досить дипломатично. Слідство так і не довело перебування поета у лавах товариства. Певну роль у цьому відіграла психологічна стійкість Кобзаря, його здатність мужньо триматися на допитах та відсутність плутанини у відповідях [16, с. 59]. Закономірною реакцією політичної поліції на таку поведінку поета стало те, що в офіційних документах містяться вкрай негативні оцінки його вдачі. Приміром, такі: «При нетрезвой и беспорядочной жизни совершенно развратил ум свой; действовал отдельно, увлекаясь собственною испорченностью» [16, с. 65].

Після того, як наприкінці травня 1847 року слідство у справі братчиків було завершено, російський імператор Микола I затвердив доповідь графа О. Орлова про «Українослов'янське товариство». Стосовно Т. Шевченка у доповіді, зокрема, йшлося: «Цей митець, замість того, щоб вічно плекати благовіинні почуття до осіб Августійшої Фамілії, що зволили викупити його з кріпацтва, складав українською мовою вірші бунтівного змісту. З улюбленими його віршами на Україні могли посягати і згодом закоренитися думки про вигадане блаженство часів гетьманщини, про те, що буде щастям повернути ці часи, і про можливість існування України, як окремої держави. Сама справа доводить, що Т. Шевченко не належав до слов'янського товариства... Проте з огляду на бунтівний дух і зухвалість, що виходить за всякі межі, треба визнати його за одного з найважливіших злочинців» [11, с. 220].

Генерал Орлов пропонував цареві художника Шевченка за створення обурливих та надзвичайно зухвалих віршів, як людину наділену міцною статуєю, направити рядовим в Оренбурзький окремий корпус, з правом вилуги, доручивши начальству мати найсуворіший нагляд, так, щоб від нього в жодному разі не могло виходити обурливих і пасквільних творів [16, с. 60]. Термін заслання генерал не вказав, але судячи з того, що в 1857 році генерал Л. Дубельт навіть чути не хотів про звільнення Т. Шевченка, заслання мало стати ледь не довічним [19, с. 68].

Імператор додав до пропозиції підлеглого: «Під найсуворіший нагляд із забороною писати і малювати» [16, с. 60]. Пізніше у своєму «Щоденнику» Шевченко напише, що навіть «трибунал під головуванням самої сатани не міг би винести такого холодного нелюдського вироку» [3, с. 112–113]. Згідно з рішенням шефа жандармів Шевченкові твори належало конфіскувати з продажу та заборонити нове їх друкування.

30 травня 1847 року із каземату 3-го відділення Т. Шевченка було заслано до Орської фортеці [13, с. 371].

Несподівана катастрофа у розквіті життєвих і творчих сил, довготривала розлука з рідними та друзями позначилася на фізичному стані та душевних переживаннях Шевченка, проте не вбила його поетичного таланту. За період ув'язнення в казематі 3-го відділу Кобзар написав цикл з 12 віршів. Серед них «Ой одна я, одна...», «За байраками байрак...», «Мені однаково, чи буду...», «Ой три шляхи широкії», «Садок вишневий коло хати...», «В неволі тяжко» [1, с. 97]. Попри те, що вірші, які увійшли до циклу, тематично різні, їх об'єднує любов до України, тривога за її долю. Так, у поезії «Мені однаково, чи буду...» автор боляче сприймає трагедію «приспаної» та «окраденої» ворогами України, яка збудившись після довгого сну, не змогла втримати омріяну волю:

*Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окрадену, збудять...*

Ох, не однаково мені [24, с.199–200].

Вірші, які належать до перлин шевченківської романтичної лірики, вразно розкривають психологічний стан поета, переконливо засвідчують яскравість обдарування Тараса Григоровича навіть в екстремальних умовах існування. Основний лейтмотив поетичного циклу «У казематі», адресованого друзям по неволі, втілено у політично-му заповіті до своїх побратимів:

*Любітеса, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте* [24, с. 198].

На нашу думку, творчі зусилля дослідників мають бути спрямовані не на пошук сенсаційного матеріалу та його суб'єктивну інтерпретацію, а на відновлення чи оновлення реального образу Шевченка як поета і людини.

Список використаних джерел

1. *Анісов В., Середа Є.* Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / Вид. 2-ге, доповн. – К.: Дніпро, 1976. – 392 с.
2. *Багалій Д. І.* Т. Г. Шевченко і кирило-мефодіївці: історико-літературна розвідка. – Харків. Держ. вид., 1925. – 93 с.
3. *Бельчиков Н. Ф.* Тарас Шевченко: Критико-біографічний очерк. – М.: Государственной издательство художественной литературы, 1961. – 222 с.
4. *Бузина О.* Вурдалак Тарас Шевченко: Интеллектуальный триллер. – К.: Прометей, 2000. – 128 с.
5. *Бузина О.* Вурдалак Тарас Шевченко или Поддельный Кобзарь. – К.: Арий, 2009. – 289 с.
6. *Відоняк Н. О.* «Боже милій!» «Як хочеться жити!» – К.: Либідь, 2013. – 144 с.

7. Вічний як народ: навч. посібник / Автори-упорядники О. І. Руденко, Н. Б. Петренко. – К.: Либідь, 1998. – 272 с.

8. *Ветринський І.* Тарас Григорович Шевченко. Нарис життя і творчості / упоряд. О. А. Андрущенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 104 с.

9. Воспоминания о Тарасе Шевченко / Составл. и примеч. В. С. Бородинна и Н. Н. Павлюка, предисл. В. Е. Шубравского. – К.: Дніпро, 1988 – 606 с.

10. *Зайончковский П. А.* Кирило-Мефодиевское общество (1846–1847). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1959. – 172 с.

11. *Зайцев П.* Життя Тараса Шевченка. – 2-ге вид. – К.: Обереги, 2004. – 480 с.

12. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. / АН УРСР Археограф. комісія та ін: упоряд. М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко, редкол: П. С. Сохань (голов. ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1990; Т. 1. – 1990. – 544 с.

13. *Костомаров Н. И.* Автобиография Николая Ивановича Костомарова. С предисл. В. И. Семевского // Русская мысль. – 1885. – Кн. 5. – С. 190–223.

14. *Костомаров Н. И.* Автобиография. К 190-летию со дня рождения. – К.: Стило, 2007. – 351 с.

15. *Молчанова Р.* Шевченко і світ (Шевченко в оцінці світової політики, науки і критики). – Хмельницький: То-в «Поліграфіст», 2007. – 135 с.

16. *Новицький М.* Шевченко в процесі 1847 року і його папери / Під ред. академіка Михайла Грушевського // Україна. Науковий двомісячник українознавства. – Кн. 1–2. – 1925. – С. 51–99.

17. *Сергієнко Г. Я.* Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. – К.: Наукова думка, 1989. – 205 с.

18. Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9-ти т. – Т. 5. – Кн. 1. – XI ст. / Передм., упор., прим. О. Сліпущко. – К.: Дніпро, 2001. – 512 с.

19. *Ушкалов Л.* Тарас Шевченко. – К.: Фоліо, 2009 – 122 с.

20. *Франко І.* Тарас Шевченко // Україна. Науковий двомісячник українознавства / Під ред. академіка Михайла Грушевського. – 1925. – Кн. 1–2. – С. 6–9.

21. *Франко І.* Присвята // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Літературно-критичні праці (1911–1914). – К.: Наукова думка, 1983. – С. 255.

22. Шевченко і світ: Збірник. – К.: Дніпро, 1989. – 316 с.

23. *Шевченко Т. Г.* Кобзар. Повна ілюстрована збірка / Передм. І. Дзюби – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 720 с.

24. *Шевченко Тарас.* «Я так її, я так люблю...»: Вибрані вірші та поеми / Упорядкув. і вступ. ст. М. Г. Жулинського; прим. С. А. Гальченка. – К.: Либідь, 2012. – 704 с.

25. *Шевченко Т. Г.* (1814–1861). Автобіографія. – Х: Фоліо, 2013. – 378 с.

